

پیامدهای جهانی شدن برنامه درسی

شبیم سالم

کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه علامه طباطبائی

نام نویسنده مسئول:

شبیم سالم

چکیده

جهانی شدن پدیده‌ای چند بعدی، فرایندی و چالش برانگیز است و در فرایند تکوین خود، وضعیت موجود و نظام‌های مستقر آن را اعم از محلی و ملی به چالش و می دارد. جهانی شدن به عنوان یک فرایند یا فرآورده، برای تمامی ابعاد زندگی بشر و نظام‌های اجتماعی از جمله نظام آموزشی و قلب آن، یعنی برنامه‌های درسی پیامدهایی دارد. بر این اساس چاره‌اندیشی و برنامه‌ریزی‌های علمی در این باب اجتناب‌ناپذیر می باشد. این مقاله تلاش کرده است پیامدهای پدیده جهانی شدن را بر حوزه برنامه درسی به عنوان یکی از ارکان اصلی تعلیم و تربیت که بایستی فلسفه وجودی این نظام را در خود متبلور سازد، از طریق تحلیل عناصر اساسی تشکیل دهنده‌ی آن، بر مبنای عناصر نه گانه کلاین (هدف، محتوا، راهبرد یادگیری، فعالیت یادگیری، مواد و وسایل، گروه بندی، زمان، فضا و ارزشیابی) مورد بررسی قرار دهد. آنچه که اهمیت دارد این است که نباید به پدیده جهانی شدن نگاهی تک بعدی داشت. پدیده جهانی شدن فی نفسه مانند همه پدیده‌های دیگر می تواند پیامدهای مثبت و منفی داشته باشد. از نظر نگارنده باید این پیامدها را مورد تحلیل قرار داد، ابعاد آن را شناخت و متناسب با شرایط و مقتضیات کشور و جهان با اتخاذ تدابیر به موقع و مناسب تهدیدها را به فرصت تبدیل کرد.

واژگان کلیدی: جهانی شدن، پیامدها، عناصر برنامه درسی.

مقدمه

جهانی شدن مرحله ای جدیدی از رشد سرمایه داری در سراسر جهان است. فرایندی از یک تغییر اجتماعی است که ضمن آن مرزهای جغرافیایی و فرهنگی کمرنگ می شوند. این شکستن مرزها، نتیجه ی ارتباطات الکترونیکی، حمل و نقل و تبادلات اقتصادی است. جهانی شدن هم چنین فرایندی است که ضمن آن اقتصاد کشورهای مختلف به سمت بازار جهانی سوق داده می شوند و به وسیله ی قوانین مالی جهانی و چند ملیتی، کنترل می گردند. جهانی شدن تنها یک فرایند اقتصادی نیست، بلکه فرایندی فرهنگی نیز هست. این فرایند به کمک رسانه ها و فرهنگ برتر و غنی قدرتمند ایجاد می شود. فرایند جهانی شدن یک مفهوم نظری صرف نیست، بلکه واقعیتی مشهود است که با همه ی جنبه های تجارب انسانی، اقتصادی، سیاسی، محیطی و فرهنگی و... گره خورده است [۱]. جهانی شدن پدیده ای نوظهوری است که زندگی اجتماعی انسان معاصر را تحت تاثیر خود قرار داده است. مهم ترین وجه این پدیده، چهره ی جهانی و عام آن است که مسایل و پرسش های مطرح در چارچوب مرزهای جغرافیایی و سرزمینی را به چالش می طلبد. مفهوم جانی شدن هم به در هم فشردن شدن جهان و هم به تراکم آگاهی نسبت به جهان، به عنوان یک کل دلالت دارد [۲]. در واقع جهانی شدن به معنای گسترش مقیاس، رشد اندازه، سرعت یافتن، و تعمق تاثیر فراقاره ای جریانات و الگوهای تعامل اجتماعی است. جهانی شدن حاکی از جابه جایی یا دگرگونی در مقیاس سازماندهی انسانی است که جامعه های درو دست رابه یکدیگر متصل می کند و دسترسی به روابط قدرت را در مناطق و قاره های دنیا گسترش می دهد [۳]. بسیاری جهانی شدن را محصول بر هم خوردن نظم و رابطه ی سنتی مکان، زمان و فضا می دانند و معتقدند از آن جا که فعالیت ها و کنش های اجتماعی انسان بی واسطه ی این مختصات امکان پذیر نیست، هر گونه تغییر و تحول در نظم و رابطه ی مورد نظر، پیامد ها و چالش های گسترده ای را در عرصه های مختلف زندگی ایجاد خواهد کرد. بدون شک یکی از مهمترین این عرصه ها، عرصه تعلیم و تربیت است که آن نیز به نوبه خود از طریق برنامه های درسی به عنوان موثرترین وسایل تحقیق اهداف تعلیم و تربیت رسمی تحت تاثیر قرار می گیرد.

۱- تعریف جهانی شدن

واژه جهانی شدن از جمله مفاهیمی است که در مورد آن کم تر اتفاق نظر وجود داشته است. شاید نوظهور بودن و داشتن پیشینه ای کم تر از بیست سال در محافل علمی، دلیل دشوار بودن تعریف این واژه باشد. مالکوم ترارز^۱ معتقد است جهانی شدن، فرایندی است اجتماعی که در آن قید و بندهای جغرافیایی که بر روابط اجتماعی و فرهنگی سایه افکنده است، از بین می رود و مردم به طور فزاینده از کاهش این قید و بندها آگاه می شوند. کاگبران^۲ آن را فرایندی که با تغییر دادن تجربه، فضا و زمان و فشردن شدن آن ها به نسبی شدن هویت های وابسته به محل یا سنت های فرهنگی مستقل منجر می شود. مور^۳ آن را بخشی از فرایند بازسازی و بازاندیشی در سیاست و نظریه ی اجتماعی معاصر می داند و استوارت^۴ شکل گیری شبکه ای که در چارچوب آن اجتماعاتی که پیش از آن در کره خاکی دور افتاده و منزوی بوده اند، برپایه وابستگی متقابل و وحدت جهانی ادغام می شود [۴].

۲- جهانی شدن و تعلیم و تربیت

هر یک از ابعاد مختلف جهانی شدن می توانند از جهاتی نظام های تعلیم و تربیت را متاثر سازند، اما از آنجا که تعلیم و تربیت به عنوان یکی از بارزترین جلوه های فرهنگی هر جامعه است در نسبت و رابطه ی مستقیم و بیشتری با این تحولات در بعد فرهنگی آن قرار می گیرد. چالش اصلی نظام های تعلیم و تربیت در عصر جهانی شدن، تربیت انسان هایی است که در عین آشنایی با فرهنگ های گوناگون جهانی و کسب توانایی های زندگی در دنیای در حال تغییر به هویت فرهنگی و ملی خود نیز وفادار مانده و نسبت به شناخت، ارزیابی، توسعه و تکامل و معرفی و اشاعه ی آن تلاش کنند. با توجه به تحولات عظیمی که پدیده ی جهانی شدن در عرصه های سیاسی و اقتصادی برای جوامع به وجود آورده است، نیروی انسانی مورد نیاز عرصه های اقتصادی و سیاسی باید افرادی باشند که بتوانند در فرایند این تحولات گسترده کارایی لازم داشته باشند. در غیر این صورت دوام و پایداری آن جامعه با مشکل مواجه خواهد شد. تعلیم و تربیت و نظام های آموزشی باید بتوانند انسان هایی تربیت کنند که قادر باشند در دنیای مولد و در حال تغییر زندگی کنند [۵].

توجه به اهداف، محتوا، روش ها و شیوه های ارزشیابی در نظام های آموزش و پرورش کشورهای مختلف جهان حاکی از آن است که جهانی شدن در حوزه علم، تکنولوژی و نظام آموزش و پرورش نیز تقریباً به آرامی و با مقاومت کمی صورت گرفته و می گیرد. به این دلیل که آموزش و پرورش در تمام دنیا در حال پیشرفت است و ساختار یکسان نظام آموزش و پرورش تقریباً در اکثر دنیا مشهود است و از طرف دیگر

¹ -Malcom Traros² - Cogburn³ - Moore⁴ - Stuart

اکثر نظام های آموزش و پرورش دنیا از محتوا علمی، روش های آموزش و برنامه ریزی، تقریباً مشابهی استفاده می شود. در این حوزه ها، نه تنها مقاومت چندانی صورت نمی گیرد، بلکه اکثر کشورها با فاصله زمانی متفاوت آنچه که غرب صورت می گیرد، تکرار می کنند. تنها موردی که بین نظام های آموزشی دنیا بحث برانگیز می باشد مباحث ایدئولوژیکی، دینی و محتوای فرهنگی است که در کشورهای غیر غربی نسبت به فرهنگ و ارزش های خود بیشتر تمایل نشان داده و در مقابل نظام محتوای فرهنگی غرب مقاومت از خود نشان می دهند. این موضوع مهم در حوزه ی فرهنگ مشکل اصلی را در مقوله جهانی شدن مطرح کند [۳]. شش گفتمان رایج مشخص و مرتبط به هم را که در همه ی نظام های آموزشی جهان عمومیت دارد در زیر آمده است [۶].

- ۱- ایجاد تغییرات در نظام های تعلیم و تربیت متناسب با چارچوب های اقتصادی جوامع
- ۲- افزایش گرایش به بررسی انتقادی نظام تعلیم و تربیت
- ۳- تلاش برای بهبود پاسخ گویی به تقاضاها بدون افزایش منابع جاری در آموزش و پرورش
- ۴- ایجاد تغییرات کیفی در مولفه های نظام تعلیم و تربیت از طریق تغییر در نظام اداری آن
- ۵- تلاش برای خصوصی سازی تعلیم و تربیت یا حداقل فراهم کردن زمینه ی اعتماد نسبت به توسعه بازارهای مشترک
- ۶- تلاش برای ایجاد نظام پاسخ گویی و استانداردسازی فعالیت های نظام های آموزشی.

۳- پیامدهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جهانی شدن تعلیم و تربیت

جهانی شدن در ابعاد سه گانه خود (اقتصادی، سیاسی و فرهنگی) (آموزش و پرورش را دستخوش تغییر و تحول نموده است، از این رو شناسایی ویژگی ها و آثار این فرایند بر آموزش و پرورش، یکی از وظایف اصلی هر نظام آموزشی است. پیامدها جهانی شدن بر تعلیم و تربیت در هر کدام از ابعاد را به وضوح در اهداف، محتوا و روش های یادگیری و ارزشیابی از آموزش و پرورش مشاهده نمود. مهم ترین ابعاد سه گانه جهانی شدن بر تعلیم و تربیت به این شرح می باشد [۷].

۳-۱- پیامدهای اقتصادی جهانی شدن بر تعلیم و تربیت

مهمترین پیامدهای اقتصادی جهانی شدن آموزش و پرورش عبارتند از: [۸]

- ۱- گرایش به سوی خصوصی سازی مدارس
- ۲- کاهش یافتن هزینه های عمومی برای تجهیز مدارس
- ۳- تاکید بر آموزش های فنی و حرفه ای
- ۴- تاکید بر خودگردانی مدارس
- ۵- تربیت افراد با انگیزه های سود و منفعت فردی

۳-۲- پیامدهای سیاسی جهانی شدن بر تعلیم و تربیت

مهمترین پیامدهای سیاسی جهانی شدن آموزش و پرورش عبارتند از:

- ۱- تشکیل حکومت واحد و از بین رفتن نقش حکومت های ملی و محلی
- ۲- کاهش تناسب نیازهای جامعه ملی و محلی با اهداف، محتوا و روش های تربیتی
- ۳- به مخاطه افتادن هویت ملی و ارزش های دینی در برنامه درسی مدارس
- ۴- تاکید بر تربیت شهروند جهانی به جای شهروند ملی
- ۵- تاکید بر شناخت سایر فرهنگ ها و زبان های رایج

۳-۳- پیامدهای فرهنگی جهانی شدن بر تعلیم و تربیت

مهمترین پیامدهای فرهنگی جهانی شدن آموزش و پرورش عبارتند از:

- ۱- نفوذ ارزش های دیگر جوامع
- ۲- تاکید بر آموزش های چند فرهنگی
- ۳- تاکید بر یادگیری نحوه چگونگی با هم زیستن
- ۴- آموزش های حس مسئولیت در مقابل دیگران

بر اساس آنچه در ارتباط با مفهوم جهانی شدن، ابعاد آن و جهانی شدن تعلیم و تربیت مطرح گردید می توان به این واقعیت دست یافت که جهانی شدن فرایندی اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است که می خواهد یک نظام واحد از ارزش ها و معنی و فعالیت ها را در جنبه های

مختلف در سطح جهانی بوجود آورد و نوعی انسجام در ابعاد مختلف از جمله تعلیم و تربیت فراهم سازد، به گونه ای که اهداف، برنامه ها، جهت گیری ها، شیوه ها و محتوای تعلیم و تربیت به سمت یک نظام واحد جهانی در زمینه تعلیم و تربیت حرکت نمایند. این تحولات هرچند باعث ضعیف شدن ساختارهای قبلی نظام های آموزشی و روبرو شدن این نظام ها با چالش های جدید شده است. برنامه درسی به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام تعلیم و تربیت که بایستی فلسفه ی وجودی این نظام را در خود متبلور سازد، در فراهم کردن زمینه این تغییرات و یا مقاومت در برابر آن، نقش حیاتی دارند. برنامه درسی عبارت است از یک سری از فعالیت های طراحی شده برای یک یا چند فراگیر که دارای بازده آموزشی باشد. برنامه درسی از عناصر مختلفی تشکیل شده است که طبقه بندی های مختلفی از آن شده است ولی معروف ترین عناصر برنامه درسی، طبقه بندی فرانسیس کلاین می باشد [۹]. بر اساس این طبقه بندی پیامد های جهانی شدن تعلیم و تربیت بر عناصر گانه برنامه درسی مطرح شده است.

جدول ۱- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر هدف در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
توجه به سطوح بالای اهداف حیطه شناختی و عاطفی	هدف
تاکید بر اهداف منبعث از علایق و نیاز های یادگیرنده	
توجه بر اهداف کوتاه مدت	
تاکید بر ارزشهای جهانی و بین المللی و میراث جهانی	
تربیت شهروند جهانی	
تربیت نیروی انسانی برای سازمان های چند ملیتی	
ترغیب تفکر واگرایانه و خلاق	
ترغیب استقلال و وارستگی یادگیرنده	
تاکید بر انعطاف پذیری بالا	
تقویت هویت فرا ملی	
تاکید بر جهت گیری سکولار و غیر دینی	
بازسازی جامعه	
پیشگام شده برای تغییر	

جدول ۲- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر محتوا در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
کتاب درسی به عنوان تنها یکی از منابع چند گانه آموزش	محتوا
قابلیت خود آموزی	
تاکید محتوا مبتنی بر زبان انگلیسی و سایر زبان ها	
تاکید بر محتوای موقعیتی	
اهمیت یافتن وسعت و توالی روان شناختی محتوا	
نقش محوری یادگیرنده در انتخاب و سازماندهی محتوا	
سازماندهی محتوا به صورت بین رشته ای و چند رشته ای	
محتوا تاکید بر مسایل جهانی	
عدم تمرکز در تدوین و سازماندهی محتوا	
توجه به تنوع و گوناگونی گروه ها در تدوین محتوا	
سواد جهانی و آموزش های چند فرهنگی	
مهارت های مورد نیاز برای شهروندی فعال جهانی	

طرح دیدگاه های متنوع و متفاوت	
آزادی یادگیرنده در انتخاب منابع اطلاعاتی مورد نیاز خود	
تناسب محتوا با نیاز های بازار کار	

جدول ۳- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر منابع و ابزارهای یادگیری در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
انعطاف و تنوع در منابع یادگیری	ابزارهای یادگیری
بهره گیری از فناوری های آموزشی گوناگون علاوه بر کتاب	
ابزارهای چند رسانه ای	
تحریک حواس چندگانه	
معلم به عنوان راهنما در انتخاب و معرفی اطلاعات	
آزادی یادگیرنده در انتخاب ابزار	
سهولت دسترسی به منابع مختلف	

جدول ۴- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر فعالیت های یادگیری در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
مرتبط با تجارب زندگی واقعی	فعالیت های یادگیری
فعالیت های چند گانه	
فعالیت های از نوع دیداری، شنیداری، نوشتاری	
فعالیت های یادگیری غیر خطی	
استفاده از امکانات متنوع در محیط های مختلف	
تاکید بر یادگیری روش یادگیری	
یادگیری فراشناختی و عاطفی	
یادگیری خود انگیزه	
منطبق با تنوع سبک های یادگیری یادگیرنده	
خاصیت یادگیری	
نقش کاملاً فعال یادگیرنده	
فعالیت های یادگیری مجازی	

جدول ۵- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر راهبردهای تدریس در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
راهبردهای تدریس	راهبردهای تدریس
راهبردهای مربوط به پردازش اطلاعات فردی و اجتماعی	
راهبردهای تعاملی	
راهبرد های اقتضایی	
کاملاً منطبق بر نیاز مخاطب و فرصتهای چندگانه	
روش های مبتنی بر تفاوت های فردی فراگیران	
راهبردهای یادگیرنده محور	
راهبردهای فناوری محور	

راهبردهای حل مساله، اکتشافی، کاوشگری	
راهبردهای غیرمستقیم (معلم در نقش تسهیل کننده)	
راهبردهای رفاقتی (مشارکتی، کار تیمی و هم آموزی)	

جدول ۶- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر ارزشیابی در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
ارزشیابی	ارزشیابی
تاکید بر روش های ارزشیابی فرایند محور	
تاکید بر ارزشیابی های توصیفی	
روشهای ارزشیابی چندگانه	
روشهای ارزشیابی نوین	
ارزشیابی به عنوان ابزار	
ارزشیابی از نیاز	
ارزشیابی هدف آزاد	

جدول ۷- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر گروه بندی در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
گروه بندی نامتجانس	گروه بندی
گروه های خودجوش	
گروه های گسترده	
گروه های منعطف	
گروه های غیر متمرکز	
تعامل گروهی قوی	
تعامل بین گروهی	

جدول ۸- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر زمان در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
انعطاف پذیری در سن آموزش	زمان
هر زمانی زمان آموزش	
زمان جدول زمان بندی انتخابی و اختیاری	
آموزش های غیر رسمی ، مداوم و مادام العمر	

جدول ۹- پیامد های جهانی شدن آموزش و پرورش بر عنصر فضا در برنامه درسی

پیامد های جهانی شدن برنامه درسی	عناصر برنامه درسی
انعطاف پذیری در کلاس، محیط کار، محیط زندگی	فضا
بی نیازی یادگیرنده از حضور در کلاس	
عدم محدودیت در تعداد یادگیرنده	
مرز ناپذیری آموزش	
فضا های مجازی	

نتیجه گیری

با توجه به مباحث مطرح شده در ارتباط با مفهوم جهانی شدن، ابعاد آن و جهانی شدن تعلیم و تربیت، می توان به این واقعیت دست یافت که جهانی شدن یک فرایند اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است که می خواهد یک نظام واحد از ارزش ها و معانی و فعالیت ها را در جنبه های مختلف در سطح جهانی بوجود آورد و نوعی انسجام در ابعاد مختلف از جمله تعلیم و تربیت فراهم سازد، به گونه ای که اهداف، برنامه ها، جهت گیری ها، شیوه ها و محتوای تعلیم و تربیت به سمت یک نظام واحد جهانی در زمینه تعلیم و تربیت حرکت نماید. این تحولات فرصت هایی را ایجاد می کند که می تواند شامل استفاده از به روزترین اطلاعات و دانش ها در نظام آموزش و پرورش، خلق اطلاعات جدید، ایجاد فرصت های آموزشی برابر برای تمام آحاد جامعه، افزایش مهارت های استفاده از آموزشهای الکترونیکی دانست. البته این فرصت ها چالش هایی را به همراه دارد که می توان تضعیف ساختارها، اهداف و محتوای نظام های آموزشی ملی و محلی و سوق دادن مرکزیت تصمیم گیری های تربیتی و آموزشی به حالت جهانی و فراملی، همچنین تک فرهنگی شدن و تضعیف فرهنگ های بومی، تغییر جهت گیری برنامه های تربیتی و توجه به اهداف آموزشی کوتاه مدت به جای اهداف بلند مدت بیان نمود. آنچه اهمیت دارد این است که نباید به پدیده جهانی شدن نگاه تک بعدی داشت. پدیده جهانی شدن دارای پیامدهای مثبت و منفی می باشد که باید با فهم دقیق ابعاد و پیامدهای این پدیده و تحلیل آنها ضمن استقبال از فرصت ها، تهدیدها را نیز تبدیل به فرصت نمود.

منابع و مراجع

- [1] Longchar, A. Wati(2003). Globalization and its challenges for theological
- [۲] نظری ممقانی، حسن. (۱۳۸۶) جهانی شدن فرهنگ و تاثیر آن بر تعلیم و تربیت. مجموعه مقالات اولین همایش جهانی.
- [۳] منادی، مرتضی. (۱۳۸۵) جهانی شدن، دستگاه های فرهنگی و جوانان ایرانی. تهران.
- [۴] باقری، خسرو (۱۳۸۳) چالش های معرفت شناختی جهانی شدن برای تعلیم و تربیت. چکیده مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت. تهران.
- [۵] سجادی، مهدی. (۱۳۸۶) جهانی شدن تعلیم و تربیت، پیامد ها و چالشها. مجموعه مقالات اولین همایش جهانی شدن. تهران.
- [6] شدن. تهران.
- [7] Priestly, M. (2008). Global Discourses and National Reconstruction: the globalization on curriculum policy. institute of education, impact of university of strlieducation. christian. conference asia.
- [۸] عالی، مرضیه. (۱۳۸۵) تبیین فرصت ها و چالش ها برای نظام تعلیم و تربیت ایران.
- [9] Delong, P. (1999). Globalization and Neo liberalism. New York.
- [۱۰] فتحی واجارگاه، کوروش. (۱۳۸۶) ارزیابی کیفیت برنامه درسی دانشگاهی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی.